

Mehmed Omerdić

NEKE SPECIFIČNOSTI RAZVOJA RADNIČKOG POKRETA TUZLANSKOG PODRUČJA DO GENERALNOG ŠTRAJKA I HUSINSKE BUNE

Kao što razvoj radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini u odnosu na šira područja u našoj zemlji ima, pored zajedničkih karakteristika, i svoje osobenosti, tako i područje Tuzla u odnosu na Bosnu i Hercegovinu ima, pored zajedničkih, i posebne specifičnosti. One su svakako mnogobrojne, a neke od njih su još nedovoljno istražene. Ovdje ćemo ih samo nekoliko naznačiti.

Prema popisu stanovništva iz 1921. godine Tuzla, grad, je imala 14036 stanovnika, od kojih je po konfesionalnoj strukturi otpadalo u procentima na pravoslavne 19,94%, katolike 28,10%, muslimane 46,78% i ostale 5,03%. Kada se radi o prirastu gradskog stanovništva, zapaža se da je on bio veoma nizak i u toku jedne decenije kretao se od 1600 do 2700 stanovnika. U 1910. god. bilo je u Tuzli 12353, u 1921. god. 14036, a u 1931. godini u gradu je bilo 16708. U isto vrijeme u srezu tuzlanskom bio je 100341 stanovnik.¹ Razmještaj stanovništva po okolnim seoskim aglomeracijama imao je izvjesne specifičnosti, a u pogledu konfesionalne (odnosno nacionalne) strukture dosta podudarnosti sa gradskim stanovništvom. U Tuzli i bližim seoskim aglomeracijama pretežno su bili nastanjeni muslimani, do ovih katolici, a u perifernim pretežno pravoslavni. Nacionalni sastav stanovništva je imao odraza na nacionalnu strukturu radničkog pokreta, a razmještaj stanovništva na zapošljavanje nekvalifikovane radne snage o čijem smještaju su poslodavci malo vodili računa. To se vidi iz izvještaja Rudnika Kreke upućenog Glavnoj direkciji Sarajevo u kom se kaže da od 1913. do 1928. godine ni za radnike ni za namještenike nije izgrađena ni jedna zgrada.²

U pogledu privredne razvijenosti i zanimanja stanovništva karakteristično je da je u Tuzli i za vrijeme austrougarske vlasti, kada je otpočela i nešto brže se razvijala industrija, i dalje preovladavala tzv. mala privreda. U udaljenijim selima, pored poljoprivrede, i dalje je egzistirala domaća radinost sa elementima zanatske privrede, a u gradu zanatstvo i trgovina. Krupna industrijska preduzeća bila su u svojini države, kao što su: Rudnik Kreka i Solana Kreka i Simin Han; u svojini stranog kapitala (pretežno) Fabrika

sode Lukavac i Fabrika špiritusa u Kreki; u svojini sitne domaće buržoazije udružene u kartele: Pivara, Šumsko-industrijsko preduzeće u Živinicama, Fabrika ruma i sušene šljive i dr.³ Domaće (lokalno) građanstvo bavilo se uglavnom zanatstvom i trgovinom, koja je, kao tzv. mala privreda, poslije rata doživljavala brži uspon. Prema registru zanatskog udruženja u Tuzli od 1890. do 1918. registrovane su ukupno 103 zanatske radnje, a od 1919. do 1939. novih 513 zanatlija. Samo u 1918. registrovano je novootvorenih zanatskih radnji 19, a 1919. godine 21, što govori da je u ovim godinama došlo do nešto bržeg raslojavanja i pomjeranja stanovništva.⁴ To je rezultat, svakako, i činjenice da se u prethodnom periodu otkup kmetova nešto brže odvijao ovdje nego u drugim krajevima Bosne i Hercegovine, a što se vidi i iz sljedećeg pregleda:

	1913.	1914.	1915. ⁵
u tuzlanskom okrugu	180	130	175
u Bosni i Hercegovini	162	105	100

Posljedica ovog primjetna je u dvostranom kretanju: prvo, u jačanju sitnogradanskog sloja i drugo, u pojačanom izvorištu domaće radne snage. Mnogi bivši velikoposjednici, feudalski, potrošili su pokretnu imovinu i, jeftino prodavši obveznice za kmetске zemlje, ostali bez sredstava za život, pa su morali da se odaju sitnoj trgovini i zanatstvu, kućnoj radinosti i sličnim poslovima; drugo, sitni posjednici, pa čak i srednji seljaci, pritisnuti mnogim državnim obavezama, morali su da traže dopunska sredstva u zapošljavanju u državnim i privatnim preduzećima.⁶ Ovi i ovakvi uslovi omogućavali su organima vlasti da preduzimaju represivne mjere protiv akcija radničkog pokreta. Poslodavci su, znajući da će bez većih poteškoća moći obezbijediti radnu snagu iz neposredne okoline, otpuštali radnike iz udaljenijih mjesta Bosne i Hercegovine i drugih jugoslovenskih pokrajina, pa i iz inostranstva, da bi onemogućili jedinstvene akcije radničkog pokreta. Premještanje u Mostar desetorice aktivista radničkog pokreta izvršeno je u junu 1918. godine poslije zahtjeva sindikalne podružnice da se izvrši izbor novog odbora bratinske blagajne i zavede radnička kontrola⁷ nad konzumnim snabdijevanjem, zatim, poslije poznate i po mnogo čemu značajne akcije pasivne rezistencije rudara Kreke, od 1. maja do početka jula 1919. god., iseljeno je 40 radnika sa porodicom i 50 samaca⁸ u zavičajna mjesta i najzad u toku husinske bune oko 250 (iseljeni su svi rudari sa »strane«⁹).

Proizvodnja rudnika uglja, poslije završetka rata, bilježila je blag porast. U 1918. ona je iznosila 175241 t, naredne godine 216886 t, a godinu dana pred početak drugog svjetskog rata ona je dostigla 324 489 t.¹⁰ Broj zaposlenih radnika u neposrednoj proizvodnji

(u rudniku Kreka) kretao se od 767 do preko 1300 radnika. Ovo pokazuje da je produktivnost stagnirala i da je zadržavana na niskom nivou. Po jednom radniku u avgustu 1918. ona je iznosila 9,04 t, u januaru 1919. g. 6,21 t, a u februaru 1919. g. 8,09 t.¹¹

Pomenuto izvjesno odstupanje u kratkom vremenskom periodu u uslovima slabe tehničke opremljenosti jamskih radilišta, kao i transporta, uzrokovano je djelovanjem više činilaca. O opadanju proizvodnje uglja u toku rata ovdje nećemo govoriti. Međutim neposredno po završetku rata, a pogotovo ujedinjenjem južnoslovenskih zemalja u jedinstvenu državu Kraljevinu SHS, potreba za ugljem je naglo porasla.

U postojećim tehničkim proizvodnim i radnim uslovima ni otvaranjem nove jame u Bukinju, proizvodnja nije mogla biti unaprijeđena u tolikoj mjeri da bi mogla zadovoljiti narasle potrebe. Kao ograničavajući faktor organi vlasti i rudarska uprava isticali su nerazvijeni saobraćaj jer je ugalj, kao i so, transportovan uskotračnom željeznicom i pretovaran u Bosanskom Brodu da bi bio isporučen Vojvodini i drugim prečanskim krajevima. Da bi se ova smetnja otklonila, na inicijativu Trgovinske i obrtničke komore Bosne i Hercegovine 14. decembra 1921. godine u Tuzli, uz prisustvo predstavnika tuzlanske privrede, održano je savjetovanje na kom je istaknuta potreba zamjene uskotračne željeznice normalnom.¹² Međutim, realizacija ove zamisli tada nije bila moguća. Buržoazija u to vrijeme nije raspolagala sa dovoljnom akumulacionom sposobnošću, a i da je imala ova sredstva u uslovima porasta revolucionarne plime ona se ne bi usuđivala da ih plasira za nabavku savremenije privredne opreme. Porast profita i akumulacione mase u takvim uslovima bio je moguć jedino padom realne najamnine radnika, odnosno produženjem njihovog radnog vremena, ili, pak, kombinacijom oba ova činioca.

Revolucionarno vrenje, koje je u to vrijeme u zemlji i u Evropi vladalo, primoravalo je vladajuće režime na privremene ustupke radničkoj klasi, a i seljačkim slojevima. Do prvog ustupka rudarskim radnicima dolazi 18. januara 1919. godine kada su u novoj državi okončani pregovori između Zemaljske vlade i Glavnog rudarskog saveza, kojim su povećane nadnice za 100—150% i dodatak na skupoću za 100% na osnovnu nadnicu.¹³ Iako ovim povećanjem najamnine nisu mogli biti kompenzirani troškovi, koji su nastali usljed osjetnog povećanja cijena životnim namirnicama, ipak je, kao što je naprijed pomenuto, zainteresovanost i proizvodnost radnika porasla. Na izvjesne, privremene, ustupke poslodavaca prema radnicima upućuje i odnos radničkih plata i plata režijskog osoblja u rudniku. On je za radnike rudare iznosio u avgustu 1918. god. 37,50%, u januaru 1919. godine 29,20%, a u februaru 1919. god. 34,50%.¹⁴

Poboljšanje položaja radničke klase bilo je kratkotrajno. Uporedo sa padanjem revolucionarne plime jačale su pozicije vladajućeg režima u zemlji što je bilo praćeno, kao što je poznato, najprije odugovlačenjem potpisivanja kolektivnog ugovora kojim bi u interesu radnika porast najamnine bio usklađen sa porastom cijena životnim namirnicama, a kada je takav ugovor postignut, on od strane režima nije bio poštovan.

Kada se radi o organizovanju radnika, stvaranju radničkih organizacija, sindikalnih i političkih, kao i njihovim akcijama koje su vodili protiv poslodavaca i režima, a u cilju poboljšanja svog materijalnog položaja, radnih i životnih uslova uopšte, može se reći da je u svemu ovom prednost pripadala rudarima Kreke.

U Tuzli i Kreki stvaraju se prve sindikalne organizacije 1907., a 1909. godine održana je osnivačka skupština mjesne socijaldemokratske organizacije. Brojno stanje sindikalno organizovanih radnika u 1911. godini iznosilo je 585 radnika koji su bili organizovani u podružnicama 8 sindikalnih saveza.¹⁵ Aktivnost radničkog pokreta u Tuzli i okolini do I svjetskog rata bila je usmjerena na rješavanje osnovnih ekonomskih, socijalnih, političkih i kulturnih pitanja.

Poslije kraćeg prekida aktivnosti radničkih organizacija u toku rata, pod uticajem nastalih promjena u zemlji i u svijetu, dolazi do oživljavanja njihovog rada. 13. novembra 1917. godine sazvana je zatvorena skupština radnika iz Tuzle na kojoj je izabran privremeni Medustrukovni odbor, u koji su ušli: Mato Vidović, Jovan Marković, Vojislav Kurilić, Stjepan Brkljačić, Mijo Josipović, Mato Marić i Mato Mrkelić.¹⁶ Ovaj odbor je 19. decembra 1917. godine pretvoren u stalni Medustrukovni izvršni organ.

Ubrzo po svom osnivanju Medustrukovni sindikalni odbor uputio je proglas u kojem se pozivaju rudarski, industrijski i zanatski radnici iz Tuzle i Kreke da stupe u socijaldemokratsku organizaciju, da doprinesu obnovi Radničkog doma i da se pre'p'acuju na radničku štampu.¹⁷ Pri tome se radnici podsjećaju na položaj rudara u Americi, Evropi i kod nas, sa naglaskom da takav položaj mogu popraviti jedino ako se organizuju. O radu tuzlanske radničke organizacije u predratno doba u proglasu se kaže da je ona bila vrlo dobro izgrađena, da je imala tarifne ugovore sa poslodavcima, da je vrlo dobro radila na prosvjećivanju radništva jer je imala svoju biblioteku od 650 knjiga, tamburaški zbor, izvježbane pozorišne diletante i svoj radnički dom.

Istog dana kada i Medustrukovni, osnovan je i Odbor podružnice rudara Kreke, koji je odmah uputio poziv radnicima iz Solane u Kreki i Simin-Hanu, Spiritus fabrike i Pivare u Tuzli,¹⁸ u kojem ih poziva da se priključe radničkim organizacijama. Istovremeno ovaj Odbor se obratio seljacima iz okolnih sela i pozvao ih da se učlane u socijaldemokratsku organizaciju. Tada dolazi do obnavljanja rada

i »Socijalističkog naobrazbenog kluba« koji je, kroz rad tamburaške i diletantske sekcije širio i socijalističku propagandu. Ovaj klub je donekle predstavljao i protivtežu »gombalačkom«, tj. rvačkom, društvu, kojeg je formirala rudarska uprava sa namjerom da u njega učlani što više radnika i tim oslabi djelovanje radničkih organizacija.¹⁹

Zbog nedostatka izvora nismo mogli ustanoviti efekat propagandne aktivnosti pomenutih odbora, kao ni koliko dugo je ona trajala, ali je sigurno da su postignuti rezultati tarifnih i štrajkačkih akcija imali uticaja na formiranje i oživljavanje rada podružnica u drugim preduzećima. Pomenuta akcija rudarske sindikalne podružnice, koja se odnosi na postignuti dogovor o povećanju plata, 18. januara 1918. god., podstakla je na aktivnost i radnike drugih preduzeća. 26. januara 1919. godine podružnica željezničara u Kreki saslušala je izvještaj svog predstavnika koji je prisustvovao vodenoj pregovora između Saveza željezničara i Direkcije željezničara u Sarajevu, koji nisu dali zaodovoljavajuće rezultate.²⁰ Akciju za skraćivanje radnog vremena vodile su i druge podružnice. Sindikalna podružnica radnika Špiritane, pokrećući svoju akciju 15. marta 1919. godine za uvođenje osmosatnog radnog vremena, pozivala se na sindikalne podružnice Fabrike sode u Lukavcu (Solvay) i Pivnice u Tuzli, koje su sa uspjehom provele takve akcije.²¹ Poslije prvomajskih događaja i dvomjesečnog štrajka rudara dolazi do organizovanja i zanatskih radnika. Među njima uspješnu tarifnu akciju proveli su krojački i obučarski radnici. Sve ovo govori da je podružnica rudarskih radnika u Kreki svojim uspješno izvedenim akcijama i agitacijom vršila snažan uticaj na sindikalno organizovanje i aktivnost radnika u drugim industrijskim i zanatskim preduzećima.

U početku ovog perioda nije bila dovoljno izdiferencirana sindikalna i politička organizovanost radnika, odnosno pripadnost članova jednoj ili drugoj organizaciji, ili pak objema organizacijama istovremeno, zatim ni nadležnosti ovih organizacija iako su programski one bile jasno određene.

Mjesna socijaldemokratska organizacija (od kongresa ujedinjenja zvala se MO SRP-k a od Vukovarskog kongresa MO KPJ) formirana je, po svoj prilici u proljeće 1918. godine, jer je ona 9. februara 1919. godine²² održala svoju godišnju konferenciju, na kojoj je izabrano novo rukovodstvo. Tom prilikom njen Koordinacioni odbor, koji je brojao 6 članova, usljed širenja organizacije, povećan je na 9 što ukazuje da je njen uticaj i značaj rastao. To potvrđuju i podaci koji se odnose na broj članova. U prvoj polovini 1919. godine ova organizacija je brojala oko 300 članova, a naredne godine, u julu 1920., oko 800 članova od kojih oko 100 su bile žene.²³ Ako se ima u vidu da je u to vrijeme u BiH SRPJ(k), odnosno KPJ, imala oko 7000 članova, to dovoljno govori o organizovanosti i snazi radničkog pokreta u Tuzli.

Raspoloženje stanovništva u gradu i okolini prema SDRP izražavano je u odzivu velikog broja ljudi zborovima koje je ova Mjesna organizacija zakazivala. 24. novembra 1918. godine zboru, povodom upoznavanja sa aktuelnim socijalno-političkim pitanjima, prisustvovalo je oko 4000²⁴ ljudi, a na protestnom zboru protiv vlasti zbog nedovoljnog broja predstavnika SDP BiH u parlamentu, bilo je prisutnih 5000 ljudi²⁵. Dobro su bili posjećeni i naredni zborovi, protestni i predizborni, u 1920. godini. Jedan od najposjećenijih zborova bio je prvomajski zbor, kojem je prisustvovalo oko 7000²⁶ ljudi. Oni su istog dana bili učesnici i prvomajske povorke.

Socijaldemokrati su imali povjerenje i među raznim slojevima gradskog stanovništva koji su vjerovali da su socijaldemokrati bili u stanju da utiču na lokalne vlasti u rješavanju nekih komunalnih pitanja. Tako se grupa građana 25. marta 1919. godine obratila socijaldemokratima u Kreki da zamole lokalne vlasti da se kupatilo drži otvoreno do 8 sati uveče²⁷.

Među seljaštvom je takođe u ovo vrijeme bilo zapaženo življe kretanje. Oni su, pored trećine, koju su davali vlasniku zemlje, morali davati državi znatan dio viškova. Poslije podmirenja obaveza vrlo malo im je preostajalo za život. Disparitet cijena industrijskih i poljoprivrednih proizvoda pogađao je i imućnije seljake, a siromašni seljaci velikom skupoćom dovedeni su na ivicu gladi. Mnogi od njih (a naročito žene mobilisanih) dolazili su u Radnički dom i tražili savjet od radničke organizacije u Tuzli²⁸.

Ovih nekoliko primjera pokazuje da se, usljed pogoršanja životnih i radnih uslova, raspoloženje stanovništva kretalo prema SDRP, te da je ono, pod uticajem spoljnih faktora, a naročito oktobarske revolucije i poslije Kongresa ujedinjenja, ispoljavalo sve više revolucionarne tendencije. Kao nosioci revolucionarne orijentacije u radničkom pokretu u drugoj polovini 1919. i u 1920. godini ističu se Mitar Trifunović Učo, Franjo Rezač i dr., a od formiranja Mjesne socijaldemokratske organizacije — na njenom čelu nalazili su se Mato Vidović i Jovo Sretenović, koji su bili naklonjeni reformističkom kursu²⁹. Razlika ovih dviju orijentacija u to vrijeme odnosila se, kao što je poznato na njihove stavove o revoluciji. Dok su reformisti, ili centrumaši, smatrali da je revolucija proizvod sazrelih ekonomskih uslova i da na to treba čekati, ljevičari su, cijeneći i ekonomske činioce, smatrali da priprema i izvođenje revolucije mnogo zavisi i od subjektivnog faktora. Reformistička grupa u Tuzli nije bila aktivna sve do završetka generalnog štrajka, koji je ovdje okončan, poslije krvavog ugušenja husinske bune.

Još na zaključnom kongresu (posljednjem kongresu SDP BiH), koji je održan 17. aprila 1919. godine u Sarajevu, bila je zapažena ljevičarska orijentacija tuzlanske partijske organizacije. Tada je njen predstavnik Franjo Rezač, između ostalog, izjavio i ovo: »Radnički

pokret mora da se na svim stranama vodi energično, a ne da se uvijek pita šta će reći Sarajevo, ili u budućće šta će reći Beograd. Vodstvo mora voditi mase, a nikada ne smije dozvoliti da ono samo klipše za masama, jer u tom slučaju nema organizovanog i disciplinovanog pokreta³⁰. O pitanju parlamentarne borbe, tj. učešću predstavnika socijaldemokratske stranke u parlamentu, on je, pored ostalog rekao: »U austrijskom parlamentu se pod pritiskom proletarijata i bez socijaldemokratskih zastupnika uvelo zakonsko osiguranje radnika... zato sam ja protiv parlamenta a za diktaturu proletarijata³¹. Iz ovih nekoliko misli Franje Rezača vidi se da se on zalagao za odlučnu klasnu borbu, izražavajući u toj borbi posebnu ulogu i odgovornost partijske organizacije. Zapaža se i neophodnost odlučivanja i vođenja akcije prema konkretnoj situaciji ne čekajući direktive odozgo, a istovremeno korištenje pozitivnih iskustava koja su postizale neke susjedne SDRP-e.

Na kongresu ujedinjenja sindikalnih organizacija rudarskih radnika, održanom 22. i 23. maja 1920. godine u Slavanskom Brodu, delegaciju tuzlanske organizacije činili su: Mitar Trifunović Učo, Drago Železnik i Osman Hurić. Oni su se zalagali za ujedinjenje ovih organizacija na centralističkoj osnovi, a odlučno se suprotstavljali federalističkoj koncepciji koju su isticali slovenački predstavnici³².

Na vukovarskom kongresu KPJ iz Tuzle su učestvovali Mitar Trifunović Učo, Franjo Rezač, Mato Vidović i Osman Hurić. I na ovom kongrsu predstavnicu iz Tuzle, posebno Trifunović i Rezač, svojim konstruktivnim učešćem doprinijeli su pobjedi revolucionarne nad reformističkom orijentacijom. Njihova otvorena diskusija na II kongresu KPJ distancirala je rukovodstvo tuzlanske radničke organizacije od dijela vodstva iz Sarajeva, koje je snagom autoriteta, vršilo snažan uticaj u provincijama. Od tada je uticaj Jakšića, Raušera, Krekića, Fenere, Hrizafovića, Glumca i drugih vođa i njihovih istomišljenika, bio onemogućen u Tuzli do kraja 1920. godine³³.

Dok su se vođe revolucionarne orijentacije tuzlanskog radničkog pokreta, prema stavovima koje su oni iznosili na pomenutim kongresima, opredjeljivali za revolucionarni kurs, u praktičnoj djelatnosti oni su se držali više, umjerene orijentacije. Zapravo praktična rješenja svakodnevnih životnih pitanja tražena su u okviru Akcionog programa, koji je donesen na I kongresu SRPJ(k). Kao ilustracija ovakve aktivnosti vođa radničkog pokreta u Tuzli mogu da posluže zahtjevi koji su usvojeni na jednom zboru protiv skupoće u februaru 1920. god. Poslije preglednog i dokumentovanog izlaganja Mitra Trifunovića Uče i Mate Vidovića o životnom standardu i ugroženosti radničkih porodica usljed porasta cijena životnim namirnicama donesena je Rezolucija³⁴, koja je sadržavala sljedeće zahtjeve:

»1) da se uvede državna ili opštinska samouprava (autonomna organizacija ishrane), koju bi činio odbor od radnika, poslodavaca i kooperativnih organizacija sa pravom prinudnog otkupa i konfiskacije svih za život potrebnih namirnica;

2) da se ukine slobodna trgovina životnim namirnicama i da se sve zalihe hrane, drva, uglja, rublja, odijela, obuće itd. proglase opštim narodnim monopolom, kojim će država rukovoditi na taj način što će stanovništvu davati dovoljnu količinu životnih namirnica po jeftinim cijenama. Monopolisanoj robi da se udare maksimalne cijene;

3) da se siromašnom stanovništvu daju životne namirnice jeftinije srazmjerno njihovoj oskudici, progresivno opterećujući krupni kapital i kapitalistički višak vrijednosti;

4) da se potpomažu potrošačke zadruge radnika i siromašnih građana;

5) da se sve banknote koje se nalaze u prometu proglase jednako vrijednim a da se valutno pitanje riješi uvođenjem jedinstvenog novčanog oblika, pri čemu bi zamjenu državnog novca trebalo izvršiti sopstvenicima do poreskog minimuma u punom iznosu. Cijeli teret pri zamjeni treba da padne na teret bogatih sopstvenika banknota;

6) da se prestane sa progonom organizovanih radnika Jugoslavije;

7) da se garantuje potpuna sloboda sastajanja, udruživanja, govora i štampe.³⁵

Sadržaj rezolucije pokazuje da su njom bili obuhvaćeni zahtjevi za rješavanje svih gorućih pitanja u zemlji. Oni su formulisani u skladu sa akcionim programom SRPJ(k), na osnovu koga je ona pokretala najšire mase. U ovoj rezoluciji nema poziva za rušenje postojećeg poretka, već se rješenje tražilo u uvođenju opštinske samouprave i kooperativnih organizacija i društava u kojima bi radnici, u legalnim okvirima, obezbijedili pravilnije funkcionisanje postojećeg sistema.

Slični zahtjevi postavljeni su na zborovima protiv skupoće kao i predizbornim skupovima, održanim u drugoj polovini 1920. godine. Predizborna aktivnost MO KPJ došla je do izražaja i u okolini Tuzle, gdje je Oblasni sekretarijat KPJ organizovao niz javnih zborova, kao npr. u Husinu, Breškama, Lipnici, Dubravama, Dobrnji, Lukavcu, Bistarcu i dr.³⁶

U više sela bile su formirane organizacije ili povjereništva Partije i, prema napisima u Glasu Slobode, seljaci su izražavali raspoloženje a istovremeno i žaljenje što ovakvi skupovi nisu ranije držani. Govornici na ovim skupovima bili su Mitar Trifunović Učo, Vladeta Bilbija, Života Milojković i drugi³⁷. Iz sadržaja rada ovih zborova kao i onih koje su držale građanske političke stranke, vidi se da je agrarno pitanje bilo glavna komponenta društveno-političkih zbivanja, kojim su se služile sve političke stranke. Komunistički predstavnici su u svojim govorima isticali potrebu da se KPJ založi za podjelu zemlje bez odštete i to svim seljacima koji je nemaju, a žele da je obrađuju. Međutim, agrarno pitanje, kao što je poznato, u ovo vrijeme nije u dovoljnoj mjeri bilo zastupljeno ni u programu partije niti u njenoj praktičnoj aktivnosti. Razumljivo je da su to iskoristile građanske političke partije što potvrđuju i rezultati ovih izbora. Od ukupno 9 političkih stranaka, koje su učestvovala u izborima, komunisti su, po broju dobivenih glasova bili peti u okrugu tuzlanskom. Od šest izbornih okruga u Bosni i Hercegovini, po broju komunističkih glasova u njima, tuzlanski okrug je bio treći (Sarajevo 4432, Travnik 3581, Tuzla 3107 itd.). Ovakvi rezultati, i pored pomenutih slabosti kada se radi o uticaju na selu, govore o zapaženom uspjehu komunista među radnicima i siromašnijim slojevima u Tuzli i bližoj okolini. Rezultati takvog rada došli su do izražaja, svakako, i u podršci generalnom štrajku rudara i to ne samo pripadnika radničke klase već i šire javnosti.

NAPOMENE:

- 1 Definitivni rezultati popisa stanovništva 31. januar 1921. i 31. mart 1931.
- 2 Arhiv rudnika Kreka (u daljem tekstu ARK) Izvještaj o stanju radničkih zgrada i ostalih komunalija, fasc. 1928.
- 3 Mr MEHMED OMERDIĆ, Radnički pokret Tuzle i okoline između dva rata, (neobjavljen magist. rad), str. 14—15.
- 4 Tuzla u radničkom pokretu i revoluciji, Odbor za ediciju... i Izdavačko grafička i trgovinska radna organizacija »Univerzal« Tuzla, 1979. str. 378.
- 5 Izvještaji bosansko-hercegovačke uprave za 1913, 1914. i 1915. god.
- 6 MILIVOJE ERIC, Agrarna reforma u Jugoslaviji 1918 — 1941. godine, Vesselin Masleša, Sarajevo, 1958. str. 494 — 496.
- 7 Glas Slobode, br. 9, 30. juni 1918. godine.
- 8 Glas Slobode, br. 112 od 9. jula 1919. g.
- 9 Radničko jedinstvo, br. 5. od 14. januara 1923. god.
- 10 Mr MEHMED OMERDIĆ, n. d. ... tab. II.
- 11 ARK, Kretanje proizvodnje u rudniku Kreka, fascikl 1940.
- 12 Trgovinska i obrtnička komora BiH, izvještaj ... 1925.
- 13 Glas Slobode, br. 16 od 21. januara 1919. godine, str. 2.
- 14 Narodno jedinstvo od 15. marta 1919. godine (Organ Zemaljske vlade Sarajevo).
- 15 Glas Slobode, br. 44 od 20. novembra 1911. godine
- 16 Glas Slobode, br. 30 od 24. novembra 1917. godine
- 17 Isto

- 18 Glas slobode, br. 30 od 24. novembra 1917. godine
- 19 Glas Slobode, br. 12 od 12. januara 1918. godine
- 20 Glas Slobode, br. 25 od 1. februara 1918.
- 21 Glas Slobode, br. 74 od 1. aprila 1919.
- 22 Glas Slobode, br. 49 od 1. marta 1919.
- 23 Jovanka Kecman, Učešće žena u radn. pokr. Jugosl. 1918—1921. Zbor. rad. 2. Inst. za izuč. radn. pokr. Beograd, 1965. str. 6. (Vidi i Osn. kongr. KP BiH)
- 24 Glas Slobode, br. 93 od 1918. godine
- 25 Arhiv BiH, Zemaljska vlada (ZV) prezidijal, broj 1316/1919.
- 26 Istorijski arhiv Tuzla — Grada radničkog pokreta br. 419/8, knj. 33
- 27 Glas Slobode, br. 74 od 1. aprila 1919. godine
- 28 Glas Slobode, br. 4, od 2. januara 1918. godine
- 29 Glas Slobode, br. 189 od 28. oktobra 1919. godine
- 30 BOGOLJUB ĆURIC, Podaci o mjesnoj organizaciji KPJ u Sarajevu, sjećanja, Arhiv grada Sarajeva. O istom Glas Slobode, br. 84 od 12. aprila 1919. godine
- 31 Glas Slobode, br. 90 od 19. aprila 1919. godine
- 32 Glas Slobode, br. 123 od 12. juna 1920. godine
- 33 Glas Slobode, br. 147 od 15. jula 1920. godine
- 34 Glas Slobode, br. 28 od 11. februara 1920. godine
- 35 Isto
- 36 Glas Slobode, br. 255 od 23. decembra 1920. godine
- 37 Isto

EINIGE EIGENARTIGKEITEN DER ENTWICKLUNG DER ARBEITERBEWEGUNG IM TUZLAER GEBIET BIS ZUM GENERALSTREIK UND HUSINOER AUFSTAND

Die Bedingungen, unter denen sich die Arbeiterbewegung im Tuzlaer Gebiet entwickelt hat, haben neben allgemeinen Charakteristiken, die für viele Orte in Bosnien und der Herzegowina gemeinsam sind, auch einige Eigentümlichkeiten besessen von denen werden hier nur einige erwähnt.

Die intensive Entwicklung der Industrie und Bergbauunternehmen beginnt während der Österreichisch-Ungarischen Okupation. In der Zeit zwischen zwei Weltkriegen haben sie dann stagniert. Kohlen und Salzbergwerke waren im Staatseigentum, Soda und Spiritus Produktion dagegen, im Eigentum des privaten Kapitals. Die Bevölkerung hat sich hauptsächlich mit kleiner Wirtschaft beschäftigt.

Die ungelernete Arbeitskraft lieferten fast ausschliesslich die um liegenden Dörfer. Dauernde Verschlechterung der Lebens und Arbeitsbedingungen hatte zur Folge ein massenhaftes Anschliessen an die Arbeiterorganisationen, von denen eine Besserung ihre Lage erwartet wurde.

Zwischen dem I und II Kongress haben die revolutionären Strömungen in der Arbeiterbewegung in Tuzla überwiegt, jedoch haben in der Praxis ihre Träger mehr einen massvollen Kurs angebahnt.

Die Bevölkerung in der Stadt und im ganzen Bezirk war nach der Struktur mehrnational und es hat sich an die Struktur der Arbeiterbewegung wiedergespiegelt, was von der besonderen Bedeutung für das Schaffen im Rahmen der Arbeiterbewegung war.